

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ: ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ В УКРАЇНІ

Бондаренко Н. В.

У статті проаналізовано сучасні тенденції поширення нелегальної міграції в Україні. Особливо приділено увагу детермінантам, що сприяють незаконній міграції, а також здійснений аналіз низки заходів запобігання, що націлені на подолання такого негативного явища, як нелегальна міграція.

Особливу увагу варто приділяти детермінантам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту тощо.

Питання загально-соціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні потребують подальшої доктринальної розробки. Це зумовлюється досить високим рівнем мінливості нелегальної міграції, яка постійно трансформується, набуває нових видів, спектр причинно-наслідкових зв'язків постійно розширюється. Тому здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним за умов виявлення детермінантів злочинів, встановлення механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що можуть усунути подальше вчинення злочинів та виявляти їх на стадії готування чи замаху. У зв'язку із цим перед українською та світовою спільнотою постають актуальні питання вироблення – як на науковому, так і на практичному рівнях – адекватних та дієвих механізмів мінімізації нелегальної міграції.

Ключові слова: нелегальна міграція, детермінанти, запобігання.

В статті проаналізовані сучасні тенденції розповсюдження нелегальної міграції в Україні. Особливо уделено увагу причинам і умовам, які сприяють незаконній міграції, а також здійснений аналіз ряду заходів запобігання, направлених на подолання негативного явища, як нелегальна міграція.

Особливу увагу слід приділяти детермінантам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції з злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту.

Питання загально-соціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні потребують подальшої доктринальної розробки. Це зумовлюється досить високим рівнем мінливості нелегальної міграції, яка постійно трансформується, набуває нових видів, спектр причинно-наслідкових зв'язків постійно розширюється. Тому здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним за умов виявлення детермінантів злочинів, встановлення механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що можуть усунути подальше вчинення злочинів та виявляти їх на стадії готування чи замаху. У зв'язку із цим перед українською та світовою спільнотою постають актуальні питання вироблення – як на науковому, так і на практичному рівнях – адекватних та дієвих механізмів мінімізації нелегальної міграції.

ных и действенных механизмов минимизации нелегальной миграции.

Ключевые слова: нелегальная миграция, детерминанты, предупреждение.

The article analyzes the current tendencies of illegal migration in Ukraine. Separate attention is paid to the causes and conditions that contribute to illegal migration. An analysis of a number of prevention measures aimed at overcoming the negative phenomenon as illegal migration was also carried out.

Particular attention should be paid to the determinants that promote illegal migration, the forecasting of migration processes, the connection of illegal migration with criminal businesses - drug trafficking, weapons, people, smuggling, prostitution, theft and the export of vehicles, etc.

Issues of general social measures to prevent illegal migration in Ukraine require further doctrinal development. This is due to the rather high level of volatility of illegal migration, which is constantly transforming, acquires new species, the range of causal relationships is constantly expanding. Therefore, the implementation of criminological crime prevention policy at the state level can be effective in terms of detecting determinants of crime, establishing a mechanism for individual criminal behavior and taking measures that can prevent further crime and detect them at the stage of preparation or attempt. In this regard, the Ukrainian and world community faces pressing issues of developing, at both scientific and practical levels, adequate and effective mechanisms for minimizing illegal migration.

Key words: illegal migration, determinants, prevention.

Постановка проблеми. Питання міграції існує з часів глибокої давнини. Саме завдяки постійній міграції людства у пошуках кращих умов для існування «виросли» цілі держави. Міграція – явище природне та властиве всім живим істотам. На відміну від тварин, міграція людей у сучасному суспільстві є двох типів: законною та незаконною (нелегальною).

Міграція, легальна чи нелегальна, як явище в цілому впливає не лише на важливі економічні, соціальні процеси, а залишає свій відбиток на демографічних та етнічних процесах, що призводить до підвищення поліетнічності населення окремих регіонів держав. Яскравим прикладом є всі регіони України, що межують із сусідніми державами. Внаслідок цього спостерігається (особливо у великих містах, які є перенаселеними) неможливість задовольнити потреби мігрантів (економічні, соціальні, етнічні, культурні, мовні та ін.), що нерідко спричиняє виникнення міжетнічних конфліктів, посилення міжетнічної напруженості. Проте більш негативними наслідками для України як правової держави є, насамперед, нелегальна міграція її власних громадян до іноземних країн.

Стан наукового дослідження. Теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження склали фундаментальні роботи вчених Ю.П. Аленіна, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.І. Галагана, В.О. Глушкова, В.Г. Гончаренка, А.В. Іщенко, В.А. Журавля, Г.Г. Зуйкова, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, О.М. Колесниченко, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Коновалової, Ю.Г. Корухова,

І.І. Котюка, В.С. Кузьмичова, А.М. Кустова, В.К. Лисиченка, І.М. Лузгіна, Г.А. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, Г.А. Матусовського, В.О. Образцова, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, М.І. Порубова, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегая, С.М. Стахівського, В.М. Тертишника, І.Я. Фрідмана, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітька та ін.

Окремі аспекти з теми дослідження у своїх працях розкривали вчені України й інших держав – О.Ф. Бантишев, О.І. Бастрікін, Ю.Ю. Бишевський, І.К. Василенко, Я.С. Величкін, І.В. Гора, В.А. Колесник, О.В. Кузьменко, Г.М. Лапшин, О.П. Левченко, Ю.І. Літвін, О.А. Малиновська, А.П. Мозоль, С.О. Мосьондз, В.І. Олефір, О.І. Онисько, В.Є. Подшивалов, Ф.П. Портнов, І.Б. Похіла, А.М. Притула, Ю.І. Римаренко, А.С. Саїнчин, Л.Д. Самігін, І.І. Серова, В.О. Сич, Н.П. Тиндик, С.Б. Чехович, Ю.С. Шемшученко та ін.

Отже, боротьба з нелегальною міграцією як соціальним явищем, мінімізація її негативного впливу на криміногенну ситуацію в країнах транзиту та накопичення нелегальних мігрантів, до яких, зокрема, належить і Україна, визначають актуальність теми дисертаційного дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасних детермінантів та заходів запобігання нелегальній міграції.

Виклад основного матеріалу. Питання ефективної міграційної політики гостро стоїть на порядку денному більшості країн світу. Як управляти процесами міграції? Як мінімізувати виїзд населення та заохочувати прибуття потрібної країні робочої сили? Як стримувати нелегальну міграцію та що робити з нелегальними мігрантами? Країни, які знаходять рішення на ці та інші міграційні виклики, вибудовують ефективну міграційну політику, яка робить свій внесок в економічний і політичний розвиток суспільства [1, с. 194].

Масова нелегальна міграція населення стала однією з характерних та негативних явищ для суспільства ХХІ століття.

Така міграція пов'язана з етнічними, економічними, політико-географічними проблемами, а також з історичним розвитком держави та її громадян. Вона впливає на формування етнічного складу тієї або іншої спільноти, може визначати долю цілих держав [2, с. 55].

Протягом останнього десятиліття неврегульована міграція іноземців в та через Україну стала частиною загального процесу міграції. До 2015 р. спостерігалася тенденція до постійного скорочення числа нелегальних мігрантів, затриманих на кордоні, а також виявлених у державі. Починаючи з 2015 р. спостерігається тенденція до зростання виявлених всередині держави та на її кордонах кількості нелегальних мігрантів.

В останні роки, у світі у різних соціальних, економічних та політичних сферах відбулася низка докорінних змін, що призвело до значної активізації міграційних процесів. Міграція загалом і нелегальна міграція зокрема є одними з факторів, що впливають на стан злочинності в світі. Однак погано організовані і слабо контрольовані міграційні процеси становлять реальну загрозу державній цілісності і суспільному благополуччю [3].

Україна, яка має один із найдовших сухопутних кордонів з східноєвропейськими країнами, цілком прогнозовано для себе може опинитися у ролі Греції, Угорщини або Сербії як транзитна країна на шляху мігрантів до країн Європейського союзу.

Нині Державна прикордонна служба (ДПС) та Державна міграційна служба (ДМС) України не фіксують значного збільшення потоку сирійських біженців через територію країни. Несуттєві масштаби «близькосхідної» міграції в Україну зумовлені незручним географічним розташуванням (як транзитної країни) щодо основних міграційних шляхів в ЄС та непривабливістю з економічних і безпекових чинників (як приймаючої країни). Разом із тим найближчими місяцями, за оцінками експертів, можливе зростання кількості мігрантів, що намагатимуться потрапити до України з Туреччини через чорноморські порти. Також досить високим є ризик, що велика кількість мігрантів (транзитом через країни Центральної Азії, Південний Кавказ та Росію) може бути спрямована на сухопутну ділянку російсько-українського кордону [4].

Особливу увагу варто приділяти причинам і умовам, що сприяють незаконній міграції осіб циганської національності, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту.

Причини міграції полягають у відмінностях в рівнях заробітної плати між районами/країнами походження і призначення мігрантів. У міру економічного зростання і посилення еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив у рівнях заробітної плати і скорочуються стимули для міграції. Міграція є результатом географічних відмінностей в співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили.

Негативними чинниками, що впливатимуть на ситуацію довкола цього питання, будуть такі:

- тісно інтегрована у структуру російської ФСБ Прикордонна служба РФ всебічно сприятиме переправленню нелегальних мігрантів через російсько-український кордон;

- кожен випадок затримання нелегальних мігрантів на західних кордонах України буде активно тиражуватися російською пропагандистською машиною, у т. ч. через європейські ЗМІ. Роздмухуватимуться випадки затримання національними спецслужбами саме прихильників «ІД». Показовими у цьому плані стали останні «фейки» російських т. зв. «ЗМІ» про «тисячі бойовиків ІД в Одесі» та «вербувальників ІД у Харкові»;

- російські спецслужби отримують додаткові канали інфільтрації своєї агентури на територію України;

- загальне зростання рівня терористичної загрози в Україні через потрапляння на її територію прихильників радикальних ісламістських рухів;

- додаткові ризики щодо перспективи запровадження безвізового режиму для громадян України [4].

Варто зазначити позитивний момент: 13 лютого 2008 р. Європейська Комісія представила Повідомлення про створення Європейської системи прикордонного спостереження ЕВРОСУР (EUROSUR) [5]. Головна мета системи – запобігання незаконному перетину кордону, скорочення числа нелегальних іммігрантів, що гинуть у морі, зміцнення внутрішньої безпеки ЄС шляхом сприяння запобіганню транскордонній злочинності. ЕВРОСУР є основою обміну інформацією, спрямованого на поліпшення управління зовнішніми кордонами Європи.

Позитивним моментом в Україні є те що, уряд схвалив Стратегію державної міграційної політики України

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

на період до 2025 року. Основними цілями зазначеного документу є: зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування в Україні; створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство; сприяння легальній міграції в Україну, узгодженій із соціальною політикою та економічним розвитком країни. Крім того, документом передбачено і удосконалення прикордонного контролю осіб, адаптованого до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами; посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині країни. Планується забезпечити шукачам захисту можливість розгляду їх заяв за допомогою ефективної і справедливої процедури, забезпечення належної інфраструктури та умов для їх проживання, а також осіб, яким вже надано статус біженця чи додатковий захист. Прийнятий акт визначить державну міграційну політику на період до 2025 р. та напрямки і шляхи її реалізації [6].

18 листопада ц. р. Єврокомісія оприлюднила у Брюсселі переглянуту Європейську політику сусідства (Review of the European Neighbourhood Policy), що встановлює нові рамки відносин ЄС із 16 країнами-сусідами – на сході та півдні Євросоюзу (включаючи Україну). Вперше у такому форматі взаємодії ЄС зі своїми сусідами з'явилися безпекові інструменти, серед яких – боротьба з міграцією (як регулярною, так і нерегулярною) та її причинами.

Отже, причиною вчинення конкретного злочину вважають ті негативні явища і процеси, під впливом яких у винної особи виник комплекс сваволі та ілюзій. Умовою – ті явища і процеси, в результаті яких цей комплекс проявився у вигляді злочину [7, с. 236].

Завдання різних держав сучасності – не стільки протидія і контроль міграційних потоків, скільки пристосування до умов всесвітнього міграційного руху. Нині Україна опинилася в надзвичайно вигідних умовах для побудови раціональної міграційної політики. Обсяги міграційних рухів ще не вийшли за межі, які не можна контролювати, тому політика України щодо міграційних процесів потребує значного удосконалення, яка в подальшому має забезпечити державу від потоків нелегальної міграції, як із третіх країн, так і розвинутих [8].

Отже, завдяки своїй універсальності і масштабності загальносоціальні заходи становлять підґрунтя для побудови ефективної системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинним виявам. До загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні належать: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні.

Найважливіші заходи загально-соціального характеру, які необхідно здійснити у першу чергу, класифіковано на: соціально-економічні (реальне підвищення добробуту населення, стабілізацію економічного розвитку держави, підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій для населення, створення робочих місць і вжиття заходів щодо подолання безробіття; відновлення ролі сім'ї як основи суспільства, викорінення таких суспільно негативних явищ, як жебрацтво, проституція, дитяча бездоглядність і безпритульність, створення сприятливих умов для здобуття молоддю якісної освіти, розвиток її інтелектуального й творчого потенціалу,

сприяння в питаннях працевлаштування, запровадження державних програм щодо проведення моніторингу нелегальної міграції тощо); правові (вдосконалення нормативно-правових актів, розвиток правової свідомості громадян, урахування досвіду передового світового законодавства у сфері загальносоціального запобігання під час підготовки відповідних нормативно-правових актів, ужиття заходів щодо налагодження двостороннього та багатостороннього співробітництва з іноземними правоохоронними органами в частині вдосконалення заходів щодо запобігання нелегальній міграції тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції, уникнення функціональних конфліктів у діяльності органів виконавчої влади, насамперед стосовно поєднання контрольно-дозвільних та господарських функцій у сфері міграційних відносин тощо); ідеологічні (формування моральної позиції, орієнтованої на загальнолюдські цінності, формування антиінгілістичної свідомості громадян і посилення їх правової мотивації шляхом виховання у громадян високих моральних цінностей, підвищення рівня правової свідомості населення, вироблення стійкої психологічної установки щодо правомірного способу життя, створення атмосфери суспільної нетерпимості до протиправних форм поведінки та громадського осуду осіб, які вчинили діяння, пов'язані з нелегальною міграцією); соціально-психологічні (формування в державі, окремих регіонах і місцевостях атмосфери громадського спокою, впевненості у власній безпеці, так і готовності до взаємодопомоги, взаємопідтримки у тяжких життєвих ситуаціях, довіри до правоохоронних органів тощо); медичні та психолого-педагогічні (профілактика поширення хвороб, які становлять собою небезпеку для оточуючих; лікування та ресоціалізацію таких осіб; запобігання поширенню форм поведінки, пов'язаних із соціально дезадаптацією та відтворенням злочинності, – проституції, алкоголізму, наркоманії, безпритульності і безнаглядності, побутових конфліктів, соціальна, психолого-педагогічна, медична допомога носіям такого виду поведінки); соціально-культурні (введення до загальноосвітніх та просвітницьких програм спеціальних навчальних курсів, проведення конференцій, круглих столів, симпозіумів, диспутів, ток-шоу та інших форм поширення знань про міграцію, нелегальну міграцію, її соціальну ціну, способи та засоби запобігання, поширення в громадських місцях, громадському транспорті, навчальних закладах, спортивних секціях, підприємствах, установах, організаціях інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо нелегальній міграції); технічні (усунення обставин, які сприяють виробничому травматизмові, аваріям на транспорті, надання транспортних послуг тощо).

Підсумовуючи, варто зазначити загальносоціальні заходи запобігання нелегальній міграції на території України: 1) підвищення рівня правової освіти населення та правового виховання молоді шляхом запровадження сучасних форм і методів профілактики, розроблення інформаційно-пропагандистських та культурно-виховних програм, спецкурсів, підготовки і видання підручників із питань профілактики правопорушень; 2) удосконалення нормативно-правової бази з питань профілактики правопорушень; 3) підвищення рівня фахової підготовки посадових осіб, уповноважених здійснювати

профілактику правопорушень (проведення відповідних семінарів, курсів підвищення кваліфікації тощо); 4) забезпечення своєчасного виявлення неблагополучних сімей, їх облік і систематична перевірка умов утримання та виховання в них неповнолітніх, надання таким сім'ям адресної допомоги; 5) здійснення заходів щодо забезпечення зайнятості підлітків, юнаків та дівчат, які не мають постійних доходів і джерел для існування, збереження наявної мережі державних і громадських інститутів надання соціальної підтримки неповнолітнім, організації їх дозвілля і відпочинку, а також утворення з цієї метою центрів соціальної служби для молоді, бюро і центрів надання учням та студентам послуг у працевлаштуванні для роботи у вільний від навчання час і під час канікул; 6) запобігання негативним проявам серед неповнолітніх, у тому числі пияцтву, наркоманії, дитячій бездоглядності й безпритульності, забезпечення виявлення дітей, які жебракують, вчиняють правопорушення або стали жертвами злочинної діяльності дорослих; 7) сприяння створенню необхідних умов для проживання та виховання дітей у сім'ї, які б виключали несприятливе побутове оточення, негативний вплив антигромадських елементів, забезпечували притягнення до відповідальності батьків за неналежне виховання, навчання та розвиток дитини; 8) ужиття заходів щодо підвищення ефективності діяльності служб у справах неповнолітніх

Так, під час анкетування респонденти назвали найбільш доцільні заходи, які підвищать результативність запобігання нелегальній міграції: формування певного внутрішнього переконання в населення – 37,6%, адміністративно-правовий вплив – 26,9%, вплив засобів масової інформації – 25,8%, страх перед покаранням – 14%.

На нашу думку, для більшої ефективності проведення загально-соціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні необхідно ввести загальноосвітній обов'язковий курс «Нелегальна міграція, загальна характеристика та шляхи подолання», насамперед, на етапі початкової, базової та повної середньої освіти. Таке навчання дасть змогу сформуванню ще в юному віці відповідної моральної позиції, що буде орієнтована на формування в свідомості майбутніх законослухняних громадян мотивації шляхом виховання та вироблення психологічної установки щодо правомірного способу життя та подолання нелегальної міграції в майбутньому.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що особливу увагу варто приділяти детермінантам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабандою, проституцією, крадіжками і вивезенням автотранспорту тощо.

З огляду на вищенаведене, зазначимо, що питання загально-соціальних заходів запобігання нелегальній

міграції в Україні потребують подальшої доктринальної розробки. Це зумовлюється досить високим рівнем мінливості нелегальної міграції, яка постійно трансформується, набуває нових видів, спектр причинно-наслідкових зв'язків постійно розширюється. Тому здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним за умов виявлення детермінантів злочинів, встановлення механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що можуть усунути подальше вчинення злочинів та виявляти їх на стадії готування чи замаху. У зв'язку із цим перед українською та світовою спільнотою постають актуальні питання вироблення – як на науковому, так і на практичному рівнях – адекватних та дієвих механізмів мінімізації нелегальної міграції.

Література

1. Колос С.М. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16. С. 194–203.
2. Зовнішні трудові міграції населення України / Лібанов Е.М., Позняк О.В. К. РВПС України НАН України. 2002.
3. Севрук В.Г. Основні заходи протидії нелегальній міграції осіб циганської національності. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 18. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2013-1/13svgocn.pdf>.
4. Міграційні страхи» Європи: погляд з України. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/01-Migration+fears/>
5. Examining the creation of a European Border Surveillance System (EUROSUR) : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2008) 68 final, Brussels, 13.2.2008. EUR-Lex. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0068:FIN:EN:PDF>.
6. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року № 482-р, редакція від 12.07.2017 р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250149647>.
7. Павленко С.О. Причини та умови службових злочинів у сфері охорони довкілля. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : тези доп. наук.-практ.конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.) / [ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джуца, В.В. Василевич та ін.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 235–238.
8. Севрук В.Г. Особливості протидії нелегальній міграції осіб циганської національності в Україні. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка): тези доп. IV міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 6 груд. 2013 р.) / [ред. кол.: В.В. Коваленко (голова), В.В. Черней, Є.М. Бодюл та ін.]. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2013. С. 119–123.

*Бондаренко Н.В.,
здобувач*

Міжрегіональної академії управління персоналом